

SOVYET HÂKİMİYETİ ALTINDAKİ TÜRK YURTLARININ BAĞIMSIZLIK DAVASINI AKTARAN YAYINLARA TÜRKİYE’NİN BAKIŞI (1923-1945)¹

Deniz GÜNER²

ÖZ

Sanayi devriminden sonra gelişen sömürgecilik uzun vadede global bir savaşın yaşanmasına neden olmuştu. Birinci Dünya Savaşı sonrası dünya haritası değişmiş bu değişiklik pek çok yeni sorunu beraberinde getirmişti. Bu durumdan etkilenen coğrafyalardan biri de Türk Dünyasıydı.

Savaş sonrası Anadolu’da Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulmuştu. Kuzeyde kalan diğer Türk Yurtları ise Bolşevik İhtilali sonrası kendi bağımsızlık mücadelesini vermeye çalışıyordu. Özellikle Azerbaycan, kendi davasını konu alan yayınlar ile oldukça dikkat çekiyordu...

Bu çalışmanın amacı Sovyet hâkimiyeti altındaki Türk yurtlarının bağımsızlık davasını aktaran yayınlara Türkiye’nin nasıl bir tutum sergilediğini ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Emin Resulzade, CanbekHavjoko, Yaş Türkistan, Millet Bayrağı

THE ATTITUDE OF TURKEY TOWARDS THE PUBLICATIONS WHICH TRANSMITS THE INDEPENDENCE ISSUE OF TURKISH HOMELANDS UNDER SOVIET DOMINANCE (1923-1945)

ABSTRACT

The colonialism that developed after the industrial revolution caused a global war in the long run. The world map after the First World War changed, this change brought many new problems. One of the geographies affected by this situation was the Turkish World.

The Republic of Turkey was founded in Anatolia after the war. The other Turkish territories in the north were trying to give their independence struggle after the Bolshevik Revolution. In particular, Azerbaijan attracted considerable attention with its publications.

The aim of this study is to reveal the attitudes of Turkey towards the publications which transmit the independence issue of Turkish homelands under Soviet dominance.

Keywords: Mehmet Emin Resulzade, CanbekHavjoko, Yaş Türkistan, Millet Bayrağı.

¹ Bu makale 14-17 Mart 2019 Tarihleri Arasında Düzenlenen Uluslararası Türk Dünyası Basın Sempozyumunda Sunulan Bildirinin Geliştirilmiş Tam Metnidir.

² Dr. Öğretim Üyesi, Kırklareli Üniversitesi, Tarih Bölümü, gunerdeniz1@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0002-1496-0913

GİRİŞ

Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından Mondros Ateşkes Antlaşması'nın hükümlerinin yarattığı hoşnutsuzluk Anadolu'da yeni bir uyanış meydana getirmişti. Esasında uzun bir dönemden beri çokça taraftarı olan Türk milliyetçiliğinin belki de en fazla güçlendiği dönem Milli Mücadele aşamasıydı. Zira artık kurtuluşun tek çaresi bu birliğe sarılmak ve yeni bir devlet oluşturmaktı. Bu fikirle yola çıkan Mustafa Kemal ve arkadaşları İstiklal Harbinde başarılı olduktan sonra yeni devleti Türk milliyetçiliği çerçevesinde şekillendirdiler.

Cumhuriyetin ilanına giden süreçte sıkça merak edilen bir konu vardı. Yeni kurulacak olan Türk Devleti ekonomik model olarak yüzünü batıya dönüp kapitalist bir sistem mi benimseyecekti yoksa Sovyetlere yaklaşım katı bir devletçilik mi uygulayacaktı? Türkiye bu sorunun cevabını daha Lozan Barış Antlaşması imzalanmadan Birinci İktisat Kongresinde duyuracaktı. Bu durum bundan sonraki süreçte Türkiye'nin yönünü batıya çevireceğinin habercisi olacaktı. Öyle ki yavaş yavaş devletçilik politikaları uygulanmaya başlansa bile Türkiye, kuzey komşusu Sovyetler Birliği'nden ve onun resmi ideolojisinden daima çekinen bir tutum sergileyecekti. Bu durum ideolojik olarak Sovyet yayılcılığı altındaki topraklarda yayınlanan her türlü basılı materyale kuşkuyla yaklaşılmasına neden olacaktı.

Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda ekonomik ve askeri yönden harap durumda olan Türkiye, dış siyasette denge politikasını benimsemiş bir ülkeydi. Özellikle jeopolitik konumu, komünizm ile kapitalizmin ülkenin sınırlarına kadar dayanmış olması, Türkiye için hem avantaj hem dezavantaj olacaktı. Avantajdı çünkü batıyla çıkmaza sürüklendiği her konuda Sovyet kartını kullanma eğiliminde oluyordu. Dezavantajdı çünkü olası bir Sovyet teyakkuzundan daima çekiniyordu.

Türkiye, Türk dünyasının özgürlük mücadelesini aktaran yayın organlarına temkinli yaklaşmak durumunda kalıyordu. Zira kuzey komşusunu kışkırtmaktan çekiniyordu. Öte yandan bu yayınların bilfiil kendi sınırlarından Türk dünyasına yayılmasına müsaade edebildiği ölçüde müsaade ediyordu. Türkiye, komünist ideolojiyi öven ya da övmesi muhtemel her yayını yasaklamaktaydı. Diğer yandan komünist ideolojiyi olabildiğince eleştiren Türk halklarının yayınlarını da yasaklıyordu. Bu iki durum oldukça çelişkili görünmekteydi.¹

Türk dünyasındaki yayınlarla ilgili pek çok araştırma yapılmıştır. Ancak yapılan çalışmalar genellikle belli bir ülkeyi ya da tek bir yayını kapsamakta ve çoğunlukla yayınların edebi yönlerini ele almaktadır. Bu çalışmamızda ise 1923-1945 yani Türkiye'de cumhuriyetin kuruluşundan İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar geçen sürede, Türk dünyasının özgürlük mücadelesini konu alan ve Türkiye'de Bakanlar Kurulu Kararıyla yasaklanan bütün süreli yayınların yasaklanma nedenleri üzerinde durulmuştur. Söz konusu yasaklamaların en fazla görüldüğü dönem 1923-1945 arası olması nedeniyle de çalışma bu tarih aralığını kapsamaktadır.

1.Yöntem

Günümüzde internetin ortaya çıkmasıyla beraber kamuoyu oluşturma sürecindeki gücünü bir miktar kaybetmiş gibi görünen basın aslında halen yasama yürütme ve yargıdan sonraki en güçlü dördüncü erk olma özelliğini sürdürmektedir. Sırasıyla radyo, televizyon ve internet yayıncılığının güçlenme ve kolay ulaşılabilirliğinin artmasıyla basılı olan gazete ve dergiler önemini yitirmiş gibi bir algı oluşsa da, tarihçiler arasında halen basılı materyallerin saygınlığı kabul görmektedir. Bu nedenle çalışmamızda arşiv belgelerine eş olarak içerikte bahsi geçen yayınlardan ulaşabildiklerimizi, metne dâhil etmesek de, fikir sahibi olabilmek amacıyla inceledik.

Sovyet hâkimiyeti altındaki Türk yurtlarının bağımsızlık mücadelesinin düşünsel alt yapısının kitlelere ulaştırılması basın aracılığı ile olmuştur. Kamuoyu oluşturmadaki gücü göz önünde bulundurulacak olursa, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin bu yayınlara karşı nasıl bir tutum sergilediğini belirlemek için, temel kriter olarak Bakanlar Kurulu Kararlarından çıkan sonuçlar kullanılmıştır.

Çalışmada Bakanlar Kurulunun verdiği yasaklama kararlarının tarih ve gerekçeleri ile Türk-Sovyet ilişkilerinin seyri karşılaştırılarak, yasaklamalarla bu ilişkinin bağlantısının olup olmadığı belirlenmiştir. Ayrıca yayınlardan ulaşılabilenlerin içeriği incelenerek yasaklama gerekçesinin doğruluğu teyit edilmiş, tutarsız olanların esas yasaklanma nedeni ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2.Bulgular

Birinci Dünya Savaşı sonrası Anadolu'daki Milli Mücadele sona ermişti. Ancak Sovyet baskısı altındaki Türk yurtlarında özgürlükten bahsetmek pek de mümkün değildi. İşte tam da bu yüzden pek çok Türk aydını Türkiye'ye gelip özgürlük mücadelesinin devamı için basın aracılığıyla propaganda faaliyeti yürütmeye başladılar. Bunlardan ilki Mehmet Emin Resulzade ve *Yeni Kafkasya* mecmuasıdır.

Dergi "Milli Azerbaycan Hareketi'nin" yayın organı olarak 26 Eylül 1923'te, İstanbul'da yayınlanmaya başlamıştır (Şimşir,2002: 39). Derginin yayın politikası sadece Azerbaycan'ın değil Sovyet hâkimiyetinde yaşamaya zorlanan bütün Türklüğün farkındalığını arttırmaktır. Gazete Komünist ideolojiye karşı yayın yapmakta olduğu için Bolşevikler tarafından yakından takip edilmektedir (Can,2007: 113).

Mehmet Emin Resulzade *Yeni Kafkasya*'daki yazılarında genellikle siyasî konuları işlemiştir. Dergi sıklıkla komünizmi tenkit ederken genellikle milliyetçi temalar işlemektedir (Can,2007: 111). Mirza Bala'nın da yazılarının olduğu *Yeni Kafkasya* 29.09.1927 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararıyla yasaklanmıştır. Detaylı gerekçe belirtilmemiş sadece yayınlar "muzır neşriyat" olarak nitelendirilmiştir (BCA.30..18.1.1./27.54..3). Esas neden ise derginin komünizm aleyhinde yayın yapıyor olmasının Sovyetlerde yarattığı rahatsızlıktır. Bu durum Ekim Devrimi'nin 10. yıldönümü kutlamaları için Türkiye Cumhuriyeti'nden de diplomatik bir heyetin davet edildiği sırada, Sovyet hükümetine yapılan bir jest olarak algılanmıştır.

1929 yılına gelindiğinde ise Türkiye'de geniş çaplı komünist tutuklamaları yapılmaya başlanmıştır. Bunun nedenlerinden biri İngiltere'de 1926 yılı içerisinde başlayan büyük bir genel greve Sovyetlerin maddi destek sağlaması ile İngiliz-Sovyet ilişkilerinin bir hayli gerginleşmesinin ardından yaşanan gelişmelerdir. İngiliz güvenlik güçleri, 1927 yılının Mayıs ayında Londra'daki ARKOS isimli Rus-İngiliz Kooperatif Şirketine baskın yaptıklarında, kooperatifin aslında geniş bir casusluk ağını yönlendirdiğine dair belgeler ele geçirdiler. Bu arada Çin hükümeti Pekin'deki Rus Konsoloslugu'nu basmış ve ARKOS'la ilgili belge bulmuştu. ARKOS'un İstanbul'da da bir şubesi bulunmaktaydı. Başlarda Türkiye'nin sorun etmediği bu

durum ARKOS'un Türkiye'de *Bolşevik* isimli bir broşür yayınlamasıyla sorun haline geldi ve komünist tutuklamalar başladı. Bunun üzerine *Pravda* gazetesinde "Türkiye'de komünizmin geliştiği ve Türk komünistlerin Burjuvaziye karşı muzaffer olacağı" yönünde çıkan haberler ile Türk Sovyet ilişkileri fazlasıyla gerginleşti (Andican, 2009: 439). Böylelikle Türkiye, Sovyet karşıtı yayınlara esnek bir tutum sergilemeye başladı. Özellikle ilişkilerin iyileşmeye başlamasıyla sonradan kapatılacak olan *Odlu Yurt*, *Bildiriş*, *Azeri Türk* dergilerinin yayınlanmasına tam da bu süreçte başlanmıştır.

Türk aydınlarının, işgal altındaki vatanlarından Türkiye'ye göç ederek çıkarttıkları bir başka dergi de Haziran 1927'de yayın hayatına başlayan *Yeni Türkistan*'dır (Can, 2007: 119). *Yeni Türkistan*, "Türk Milli Birliği" yayın organıdır. *Yeni Kafkasya*'nın kapatılmasından sonra yayına başlamıştır (Kara, 2002: 313). Dergiye, "Türkistan" denilmesi bu kelimenin Sovyetlerde yasaklanmasına yapılan bir göndermedir (Çınar, 2010: 12). *Yeni Türkistan* 1931 yılında Bakanlar Kurulu Kararıyla doğru düzgün bir gerekçe dahi gösterilmeden yasaklanmıştır.² *Yeni Türkistan* dergisinin kapatılmasında, Türk-Sovyet ilişkilerindeki yakınlaşma etkili olmuştur. Sovyet Dışişleri Komiser Yardımcısı Karahan'ın 13 Aralık 1929 yılında Türkiye'yi ziyaret etmesi ile Türk-Sovyet ilişkileri ivme kazanmış, 1925 Antlaşmasının iki yıl daha uzatılmasıyla ilgili ek protokol imzalanmıştır (Andican, 2009: 441).

1931 yılında Ankara'da Türkiye Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ile Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı M.Litvinov arasında imzalanan anlaşma gereği, Türkiye faal muhacirleri sınır dışı etmeyi kabul etmişti. Bu durum Türkiye'deki Sovyetler Birliği karşıtı faaliyetlerinde sonunu hazırladı (Yagublu, 2015: 33). Özellikle bu çizgide yayın yapan yayınlar peşpeşe kapatılmaya başlandı. *Odlu Yurt*, *Bildiriş*, *Azeri Türk* adlı süreli yayınlar komşu ve dost hükümetler aleyhinde zararlı yayın yaptıkları ve ecnebi politikasına alet oldukları gerekçesiyle 17.08.1931 tarihinde kapatıldılar (B.C.A.30..18.1.2./22.59..13.). *Azeri Türk* mecmuası kapatılmadan önceki süreçte "Azerbaycan'da ortaya çıkan ayaklanmalarda Türk mavzerleri kullanılıyor" haberini yayınlamıştı (Andican, 2009:442). Mehmet Emin'in, *Azeri Türk*'ü 1928'de, *Odlu Yurt*'u 01.03.1929'da (Yagublu, 2015: 76)

yayın hayatına başlarken, Mirza Bala Mehmetzade önderliğindeki *Bildiriş* ise 07.08.1930'da ilk sayısını çıkartmıştır (İnce, 2016: 546). Azerbaycan ve diğer Türk halklarının özgürlüğü için yazan bu dergiler, Sovyet takibinden olabildiğince korunabilmek için farklı isimlerle çıkartılıyordu (Yagublu, 2015: 81). Ancak gelişen Türk Rus münasebetleri muhacirleri zor durumda bırakıyordu. Bu durum, Azerbaycan'daki Komünist Partinin XX. Konferansında parti kâtipleri Polonski ve Ağa Sultanov'un konuşmalarıyla şöyle bildiriliyordu: "Müsavetçiler dışarıda bizim aleyhimize ciddi mücadele vermektedirler. Özellikle İstanbul'da Mehmet Emin Resulzade'nin yönettiği *Odlu Yurt*, *Azeri Türk* ve *Bildiriş* gibi dergilerin yayımı hükümet tarafından durdurulmuştur." (Yagublu, 2015: 79).

Türkiye'de yayın yapma olanağı kalmayan muhaceret basını yayın merkezini Avrupa'ya taşımak zorunda kalmıştı. Bu göç sonrası Türkiye'nin tutumu çok da değişmemiş bu kez söz konusu yayınların Türkiye'ye girişleri yasaklanmaya başlamıştı. Örneğin *Yaş Türkistan*, dergisi... Yayın kurulu derginin amacını şu ifadelerle belirtmişti; "... Biz Türkistan istiklâlcileri elimizin erki ve yurdumuz Türkistan'ın kurtuluşu için mücadele edeceğiz... Türkistanlılara bundan başka yol yok, olamaz, olmasın..." 1929-1939 yılları arasında Paris'te Mustafa Çokayoğlu'nun editörlüğünde 117 sayı çıkartılan *Yaş Türkistan* Türk Sovyet ilişkileri aleyhindeki neşriyatı sebebiyle 01.10.1934 tarihinde (B.C.A.30..18.1.2./48.66..11.) yasaklanmıştır (Açık, 2009: 912).

Sovyetlerin Türkiye'ye baskısı nedeniyle İstanbul'dan ayrılan Resulzade, Polonya'ya yerleşmiş ve 1932 senesinde *İstiklal* gazetesini çıkartmaya başlamıştır (Enserov, 2018: 106). Basım yeri Berlin olan gazete Azerbaycan Müsavat Fırkası'nın yayın organıdır. İçerik bakımından Türk milletini Sovyet Rusya'ya karşı ihtilal yapmaya davet etmekte olduğu gerekçesiyle, 08.10.1934 tarihinde alınan Bakanlar Kurulu Kararıyla yasaklanmıştır (B.C.A.30..18.1.2./48.68..4.). Türkiye'ye girişinin yasaklanmasına paralel bir biçimde gazete yayın hayatına son vermiş ve yerini *Kurtuluş* mecmuasına bırakmıştır (Yagublu, 2015: 96). Resulzade'nin Berlin'deki ikinci süreli yayını *Kurtuluş* Kasım 1934'de yayınlanmaya başlamış ve faaliyetlerini 1939 yılına kadar sürdürmüştür. Türkiye bu derginin, yasaklanan *İstiklal* gazetesi yerine çıkartılmış olması ve içeriğinin de Sovyet Düşmanlığı yaymaya yönelik

olduğu gerekçesiyle 20.12.1934 tarihinde yani neredeyse yayına başlar başlamaz ülkeye girişini yasaklamıştır (B.C.A. 30..18.1.2./50.87..7.).

Fransa'da aylık olarak Georges Gvazawa tarafından Beyaz Gürcü, Azerbaycan ve Cenup Kafkaslıları adına çıkartılan *Promethe*³ adlı dergi Promethe birliğinin üst yayın organıdır. Türk hükümeti, Bakanlar Kurulu Kararındaki ifadeye göre “Dostumuz Rusya” aleyhindeki içeriği dolayısıyla 17.02.1935 tarihinde yasaklanmıştır (B.C.A.30..18.1.2./52.11..11.).

Fransa'da Canbek Havjoko (Ahmet Canbek) tarafından çıkartılan *Hürriyet Yolu* (Put Svbodya) adlı dergi Sovyet Rusya aleyhinde yazılar içerdiği için 19.02.1935 tarihinde alınan kararla Türkiye'ye sokulması yasaklanmıştır (B.C.A.30..18.1.2./52.11..5.). Varşova Thiers Sokağı 110 sayılı dairede yine Canbek Havjoko tarafından yayımlanan *Millet Bayrağı* (Znamya Naroda) adlı mecmua Türk-Sovyet dostluğu aleyhinde yazılar içerdiği gerekçesiyle 29.07.1935 tarihinde yasaklanmıştır (B.C.A.30..18.1.2./57.63..16.). Mehmet Emin Resulzade'nin de yazısının bulunduğu kapatılmaya konu olan sayının en dikkat çeken bölümü Polonya Devlet Başkanı Jozef Pilsudski'nin ölümü üzerine onun siyasi mücadelesinin anlatıldığı makaledir. Bakanlar Kurulu Kararındaki “Türk Sovyet dostluğu aleyhinde” ibaresi bu yüzden oldukça yüzeysel bir kapatılma nedeni olarak görünmektedir.

Sovyet kaygısıyla yüzeysel nedenler öne sürülerek yasaklanan diğer yayınlar ise şu şekilde sıralanabilir. Romanya'da basılan ve Kırım Davası'nı Türk ve Dünya kamuoyuna ulaştıran en önemli araçlardan biri olan *Emel* 11.05.1935 tarihinde yasaklanmıştır (B.C.A. 30..18.1.2./54.36..9.). Türk Tatarları'nın yurt dışındaki neşriyatlarından *İlan-ı Hakikat* (B.C.A. 30..18.1.2./63.30..17.) ve *Milli Bayrak* gazeteleri zararlı içerik nedeniyle 20.04.1936 tarihinde toplattırılmışlardır (B.C.A.30..18.1.2./64.31..9, 30..18.1.2./63.30..17.). Resulzade Mehmet Emin tarafından Berlin'de daha önceden kapatılan *İstiklal* ve *Kurtuluş* dergilerinin yerine çıkartılan *Doğru Söz* (B.C.A. 30..18.1.2./78.73..17.) adlı dergi 14.08.1937 tarihinde alınan kararla Türk dış politikasına aykırı ve Türk Rus ilişkilerini zedeleyici içerik nedeniyle yasaklanmıştır. Hemen ardından yine Resulzade Mehmet Emin'in Berlin'de yayımladığı *Hakikat* hiçbir gerekçe belirtilmeden 02.11.1937 tarihinde

yasaklanmıştır (B.C.A.30..18.1.2./79.89.4.). Resulzade'nin diğer yayınlarının hangi hassasiyetlerle yasaklandığı göz önünde bulundurulacak olursa *Hakikat*'in yasaklanma gerekçesi ile ilgili bir tahminde bulunmak güç değildir.

Canbek Havjoko tarafından Paris'te yayınlanan *Bizim Dilek* (B.C.A.30..18.1.2./73.30..11.) ve yine Havjoko'nun Berlin ve Varşova'da yayımlattığı *Milli Fikir* mecmuası (B.C.A.30..18.1.2./78.71..20.), F.Daryal tarafından hazırlanarak İstanbul'da basılan *Kafdağı*, Haydar Bamat tarafından Paris'te Almanca olarak hazırlanan *Der Kaukasus/Kafkasya* (B.C.A.30..18.1.2./80.98..2.) ve yine onun Paris'te İngilizce olarak yayımladığı *The Caucasian Quarterly* (B.C.A.30..18.1.2./81.105..16.) adlı mecmualar ile Ali Mirza tarafından Varşova'da bastırılan *İleri* (B.C.A.30..18.1.2./79.89..14.) adlı dergi "Türk Rus ilişkilerine zarar veren içeriklerinden dolayı" 1937 senesinde yasaklanmışlardır.

Türkiye'nin mevcut tutumu 1938 senesinde de devam etmiştir. Mirza Bala tarafından Berlin'de hazırlanan *Halkın Sesi* adlı broşür dost münasebetleri rencide edici yazılar taşıdığı gerekçesiyle (B.C.A.30..18.1.2./84.89..11.), Resulzade Mehmet Emin tarafından hazırlanarak Berlin'de çıkartılan *Milli Ateş* adlı mecmua Türkiye'nin genel dış politikasına aykırı zararlı yazılar içerdiğinden, yine Berlin'de Resulzade'nin yayınladığı *Vatan Dileği* (B.C.A. 30..18.1.2./82.18..20.), *Millet Andı* (B.C.A.30..18.1.2./83.32..10.), *Yasamız* (B.C.A.30..18.1.2./83.39..5.) ve *İlham Kaynağı* (B.C.A.30..18.1.2./84.65..18.), *Mukaddes Odlar Ülkesi* (B.C.A.30..18.1.2./84.73..17.) adlı mecmualar Türkiye'nin dış politikasına zararlı yazılar taşıdıkları, Azerbaycan'ın istiklaline kavuşması için yazılar neşretmeleri, Stalin ve uyguladığı politikaları eleştirmeleri ve Almanya-Avusturya ittifakı lehine tavır sergilemeleri sebepleriyle yasaklanmışlardır (B.C.A. 30..18.1.2./82.17..2).

Anlaşılan o ki özellikle 1938 senesinde Azerbaycan konusundaki hassasiyet artmıştır. Bunun nedeni yaklaştığı hissedilen savaş ortamının yarattığı gerginlik olabilir ya da 1918'de kurulan Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin 20. yıldönümü gerekçesiyle yayınların fazlaşması da yasaklamaları arttırmış olabilir. Zira bu dönem gazete ve mecmuaların dışında konuyla ilgili pek çok beyanname ve kitap da yasaklanmıştır. Örneğin K.N. Arran tarafından hazırlanarak İstanbul Tecelli

Basımevi tarafından yayımlanan *1918 Yılı 28 Mayıs* (B.C.A. 30..18.1.2./83.39..3.) adlı broşür bunlardan sadece bir tanesidir.

SONUÇ

Muhacerette yaşayan Türkler arasında, Orta Asya'nın bağımsızlığı için ortak bir görüş mevcuttur. Bu durum Sovyetleri huzursuz etmiş, Türkiye'de yürüttükleri propaganda faaliyetlerini arttırmışlar lakin Türkiye'nin komünizm karşıtı tutumunun netliği nedeni ile bunda başarı gösterememişlerdir. Ancak Türkiye ile imzalanan dostluk antlaşması çerçevesinde muhaceret basınının Türkiye'den yayın yapmasını engellemeyi başarmışlardır (sınır dışı ederek). Bu durum karşısında Avrupa'dan özellikle Polonya, Almanya ve Fransa üzerinden yayın yapmaya başlayan Türk aydınlarının neşrettikleri mecmua, kitap ve broşürlerin Türkiye'ye girişleri yasaklanmıştır.

Türkiye'nin bu dönem Sovyet kaygısı nedeniyle aldığı bir başka önlem ise Türk Ocakları'nın yapısındaki değişikliklerdir. 1927 yılında toplanan Türk Ocakları Kurultayı'nda "Türk Ocakları'nın sadece Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde çalışma yapabileceği" ilkesi ve Türk Ocakları'na kayıt olabilmek için Türk vatandaşı olma şartının getirilmesi kabul edildi. Böylelikle Türk Ocağı'na üyelikte aranan soyca Türk olmak ve kültür açısından Türklüğe bağlı olduğunu ispat etmek ön şartı da ortadan kalkmış oluyordu. Bu durum hem muhacerette yaşayan Türk aydınlarını doğrudan etkiliyordu hem de ocakların Dış Türkler meselesiyle ilgilemesinin önünü kesiyordu. 1931 yılına gelindiğinde Türk Ocakları'nın tamamen kapatması hiç şüphesiz Sovyetleri fazlasıyla memnun etmişti. Bu tarihten sonra da Muhaceret Basını Türkiye'de yayın yapma olanağı bulamamış, pek çok Türk aydını da Avrupa'ya giderek özgürlük davalarını sürdürmeye çalışmışlardır.

Sonuç olarak Türkiye dış politik kaygılar nedeniyle Muhaceret Basını'na özgürce yayın yapabilecekleri bir ortam sağlayamadığı gibi var olan yayınları da yasaklamak mecburiyetinde kalmıştır. Bu durum Türkiye'nin içeride yerleştirmeye çalıştığı yeni rejim, dışarıda denge politikası izlemek zorunda oluşu, Birinci Dünya Savaşı'ndan arda kalan çözülememiş meseleler, komünizmin Türkiye'ye sirayet etmesi endişesi gibi nedenlerle izah edilebilir. Özellikle Sovyetler ile ilişkilerin sıkıntılı olmadığı dönemlerde Muhaceret Basını engellenirken, ilişkilerin kötü gittiği

dönemlerde ise esnek bir tutum izlenmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın yaklaşmasıyla birlikte dış politikada tam bir emniyet ve denge politikasını uygulamaya başlayan Türkiye'nin Muhaceret Basınına karşı tutumuyla ilgili kesin bir yorum yapmak güç olmakla birlikte 1939 itibariyle Dış Türklerin süreli yayınlarına uygulanan sıkı takibin sona erdiği ve İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar (1945) bu kapsamdaki süreli yayınların Bakanlar Kurulu tarafından yasaklanmadığı söylenebilir. Belirtmek gerekir ki Türkiye, 1940 yılından itibaren komünizm propagandası yapan yayınları daha sıkı denetime tabi tutarak en ciddi tehdit algısını bu konu olarak belirlemiştir.

AÇIKLAMALAR

1-Örneğin 1924 senesinde Rus Komünist Partisinin yayın organı olarak Kırım'da yayımlanan *Yeni Dünya* gazetesinin yurda girişi yasaklanmıştır (B.C.A.30..18.1.1./10.40..14.). 15.09.1934 tarihinde alınan bir kararda ise Beyaz Ruslar tarafından yarısı Türkçe yarısı Rumca olarak hazırlanan *Kafkas Dağları* adlı mecmuanın zararlı yazılar içermesinden dolayı yurda sokulması yasaklanmıştır (B.C.A. 30..18.1.2./48.62..3.).

2-Yerini Berlin ve Paris üzerinden yayın yapan ve *Yeni Türkistan*'ın devamı diyebileceğimiz *Yaş Türkistan* dergisine bırakmıştır.

3-Avrupa'daki Promethe Hareketi içerisinde Gürcü ve Türk aydınları ortak hareket etmişlerdir. Dergi aynı zamanda Doğu Avrupa bloğu ülkelerinin Sovyetlere karşı kurdukları Promethe birliğinden de destek almıştır. Bu yüzden ilmi içerikten ziyade Sovyet Rusya'ya karşı faaliyet gösteren siyasi bir içerik taşımaktadır.

KAYNAKÇA

AÇIK, Fatma(2009). “Nevai Şahsında Sovyet Bakış Açısının Yaş Türkistan Dergisi'nde Eleştirisi”, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Prof. Dr. Hüseyin AYAN Özel Sayısı, 39, s. 912.

ANDİCAN, A.Ahat (2009). *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye ve Orta Asya*, İstanbul: Doğan Kitap Yayınları.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Bakanlar Kurulu Kararları Fonu: B.C.A. 30..18.1.1. Yer 27.54..3., B.C.A. 30..18.1.2. Yer 22.59..13., B.C.A. 30..18.1.2. Yer 48.66..11., B.C.A. 30..18.1.2. Yer 48.68..4., B.C.A. 30..18.1.2. Yer 50.87..7.,

B.C.A. 30..18.1.2. Yer 52.11..5., B.C.A. 30..18.1.2. Yer 52.11..11., B.C.A. 30..18.1.2. Yer 54.36..9., B.C.A. 30..18.1.2. Yer 57.63..16., B.C.A. 30..18.1.2. Yer 63.30..17., B.C.A. 30..18.1.2. Yer 64.31..9., B.C.A. 30..18.1.2. Yer 73.30..11., B.C.A. 30..18.1.2. Yer 78.71..20, B.C.A. 30..18.1.2. Yer 78.73..17., B.C.A. 30..18.1.2. Yer 79.89..4., B.C.A. 30..18.1.2. Yer 79.89..14., B.C.A. 30..18.1.2. Yer 80.98..2., B.C.A. 30..18.1.2. Yer 81.105..16., B.C.A. 30..18.1.2. Yer 82.17..2., B.C.A. 30..18.1.2. Yer 82.18..20., B.C.A. 30..18.1.2. Yer 83.32..10., B.C.A. 30..18.1.2. Yer 83.39..3., B.C.A. 30..18.1.2. Yer 83.39..5., B.C.A. 30..18.1.2. Yer 84.65..18., B.C.A. 30..18.1.2. Yer 84.73..17., B.C.A. 30..18.1.2. Yer 84.89..11.

CAN, Adem(2007).“Yeni Kafkasya Mecmuası”, Bilig,41, s. 111-119.

ÇİNAR, Orhan(2010). Muhaceretteki Türkistanlıların Gözünden Orta Asya ve Yeni Türkistan Dergisi (1927-1931),Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,İstanbul.

ENSEROV, Vefalı(2018).“Mehmet Emin Resulzade Önderliğinde Türkiye’de Çıkarılan Azerbaycan Siyasi Muhaceret Dergileri”, İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 3(1), s. 106.

İNCE, Mustafa(2016).“Azerbaycan Muhaceretinin Etkili Bir Yayını Bildiriş Gazetesi (1930-1931)”, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,2(6), s. 546.

KARA, Abdulvahap (2002). Türkistan Ateşi: Mustafa Çokay’ın Hayatı ve Mücadelesi, İstanbul: Da Yayınları.

ŞİMŞİR, Sebahattin(2002).Azerbaycan’ın İstiklâl Mücadelesi, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları.

YAGUBLU, Nesiman (2015).Mehmet Emin Resulzade Ansiklopedisi, Ankara: Azerbaycan Kültür Derneği Yayınları.